Thomas Erdbrink

VOOR ALTIJD ONZE MAN IN TEHERAN

2019 Prometheus Amsterdam

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Postbus 1662, 1000 BR Amsterdam.

© 2019 Thomas Erdbrink
Omslagontwerp Suzan Beijer
Foto omslag VPRO/Jebelli
Zetwerk Mat-Zet bv, Soest
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4152 3

Woord vooraf

Ik schrok van de titel van deze bundeling van mijn korte verhalen over het echte leven in Iran. *Voor altijd onze man in Teheran*. Mijn uitgever had het bedacht.

Als er één vraag is die ik steevast krijg, dan is het wel: blijf je voor altijd in Iran? Nee, zeg ik dan, want wat is voor altijd?

Als je opgroeit, de wereld nog maakbaar lijkt en de toekomst oneindig, dan geloof je misschien in 'voor altijd'. Maar als het leven zijn littekens heeft achtergelaten, dan weet je dat niks oneindig is.

In Iran kan alles van het ene op het andere moment veranderen. Ook in ons bestaan hier. Newsha en ik hebben een moeilijke tijd met veel politieke druk en verdriet. Het is niet veel anders voor de Iraniërs, gewone mensen die hoopten op een betere toekomst, met meer vrijheid en banen. In plaats daarvan kregen ze meer repressie en Amerikaanse sancties.

Mijn schoonvader Behrouz is een eeuwige optimist. Dat is goed, want om in Iran te overleven moet je niet blijven hangen in je tegenslagen. Zijn bedrijf ging failliet nadat hij zijn been op drie plaatsen brak en jaren niet kon lopen, maar hij bleef lachen. Uit ongeluk komt altijd weer iets goeds voort, zegt hij vaak. Hij kan het weten, op zijn negentiende

reed hij een twee jaar jongere vrouw aan, die hij vervolgens ten huwelijk vroeg en die nu mijn schoonmoeder is.

Het zijn dit soort kleine, menselijke verhalen die ik nooit echt kwijt kan in het *NOS Journaal* en al helemaal niet in *The New York Times*, waarvoor ik nu al acht jaar 'Bureau Chief Tehran' ben.

Journalisten bekijken de wereld graag door het raamwerk van de politiek, omdat dat nu eenmaal een makkelijk format is. Een leider zegt iets, dat is dan nieuws, want een leider heeft macht. Daar praten we dan over en vervolgens blijft bij iedereen de gedachte achter dat die leider een heel land vertegenwoordigt.

Maar Trump is niet heel Amerika. Poetin is niet heel Rusland. Mark Rutte is niet heel Nederland en ook hier is opperste leider Khamenei niet heel Iran.

Nieuws is vaak óf een gebeurtenis, óf een politieke ontwikkeling. De spierballen van leiders, de mannen die het beter weten. Maar het nieuws is bijna nooit een verhaal zoals we dat aan elkaar vertellen. Terwijl dat juist de verhalen zijn die mensen samenbrengen.

Dit is een bundeling van verhalen die eerder zijn gepubliceerd in twee boekjes die onverwachts een succes zijn geworden. Nu zou ik graag stralen op het Boekenbal en met een pijp in mijn mond de grote schrijver uithangen, maar ik heb niets anders gedaan dan wat journalisten volgens mij meer zouden moeten doen: verhalen van gewone mensen opschrijven. Want echte verhalen, die wil iedereen altijd horen.

Ik wil dit boek opdragen aan alle Iraniërs, mensen van wie ik zoveel ben gaan houden en met wie ik lief en leed deel. Men-

sen die de speelbal zijn van machtige mannen, maar die zich door het leven slaan met een kracht en liefde waar ik enorm veel van heb geleerd.

Mijn schoonvader heeft zijn laatste verhaal verteld. Hij stierf onlangs na een hartaanval. In vijf minuten was het voorbij. De toegesnelde ambulancemedewerkers hebben hem nog geprobeerd te reanimeren, maar het mocht niet baten. De optimist werd 64 jaar. *Only the good die young*. Zijn plek is leeg, zeggen de Iraniërs als iemand er niet is. Het is een grote leegte.

Voor altijd onze man in Teheran? Niks is oneindig en niks is voor altijd. Ik hoop geen hartaanval te krijgen, maar het zijn moeilijke tijden. De Amerikaanse druk op Iran neemt toe, sommige lokale autoriteiten zijn me liever kwijt dan rijk. Niemand weet de toekomst, zeker niet in Iran.

Thomas Erdbrink, mei 2019

PRELUDE

WELKOM IN TEHERAN

Vooroordelen zijn altijd juist en onjuist tegelijk

Goedemorgen! Het wordt weer een mooie dag in Teheran. Ik sla mijn tentdoek open. Daar staan mijn kamelen al, van mijn schoonvader gekregen. Aardige vent. Mijn lange witte jurk zit als gegoten, heerlijk, die wind tussen je benen. Newsha is al brood aan het bakken, natuurlijk wel met haar boerka aan, want dit is wel de islamitische republiek, hè.

Toen ik in 2001 in Iran ging wonen, hadden mijn vrienden en kennissen geen flauw idee waar ik naartoe vertrok. Iran, dat is een woestijnland, zo dachten de meesten. De mensen spreken Arabisch, vertelde de bakker me, en vervoer gaat daar nog steeds per kameel of hebben ze ook auto's daar?

Veel mensen probeerden zich een voorstelling te maken van het land, maar kwamen vaak niet verder dan Lawrence of Arabia-achtige visoenen waarbij ik inderdaad als een nomade in een karavaan van oase naar oase zou trekken, af en toe een stukje schrijvend voor de krant.

Andries Knevel, presentator van de Evangelische Omroep, vroeg me ooit live op televisie of ik in Iran in 'een huis' woonde. Ik had natuurlijk moeten zeggen dat Newsha en ik een leuke grot hadden betrokken ('lastig schoonhouden, maar wel veel ruimte'), maar ik legde toch maar uit dat ik in een flat van 26 verdiepingen woonde. Knevel deed zijn hand onder zijn kin en zei: 'Jaja, is het heus?'

Het is menselijk vooroordelen te hebben. Je kunt ook niet alles weten natuurlijk. Zelfs Andries niet. Maar als je aan het ontvangende eind staat van die vooroordelen is het niet altijd makkelijk. Ambtenaren zijn lui. Nederlanders gierig. Vluchtelingen zijn gelukzoekers. Wilders is een schreeuwlelijk. Iedereen weet dat het altijd net iets ingewikkelder is. Vooroordelen zijn altijd juist en onjuist tegelijk. Maar na wat uitleg en verduidelijking kun je ze niet blijven herhalen.

Dat Iran een veel moderner land is dan velen lang dachten, weten we onderhand wel. Ik heb helaas geen kameel en zelfs geen leuk ezeltje, want die passen niet in de lift. Newsha zei laatst dat ze echt graag een aapje zou willen hebben. Ik knik dan altijd maar. Ik neem aan dat ze eigenlijk een kind wil. Iraniërs spreken Perzisch en niet Arabisch en, op wat nomaden na, woont niemand er in tenten. O ja, en Newsha kan geen brood bakken.

De grootste verrassing voor mensen die nooit echt over Iran hebben nagedacht, is dat je er geweldig kunt skiën. Sneeuw in Iran, hoe kan dat nou in de woestijn? Weer een vooroordeel van tafel.

Iedere bezoekende tv-journalist die origineel wil zijn, doet dan ook graag een stand-up in de sneeuw en zegt vervolgens met zware, sexy stem: 'Welkom... in Iran!' (Dat had u niet gedacht, kijker!) Vervolgens zoeft er dan een meisje zonder hoofddoek door het beeld, waarop de journalist zegt (schuin hoofd naar de camera): 'Hier... in de sneeuw... gelden andere regels.'

Bij mij gaat het altijd kriebelen als rond 1 november de toppen van het hoge Alborzgebergte, dat de stad omarmt, weer wit kleurt van de eerste sneeuw. Er zijn vier skigebieden bij Teheran, waarvan één midden in de stad. Althans de lift, een van de langste kabelbanen ter wereld, begint in de

stad en gaat dan 3933 meter omhoog naar het Tochalgebied. Eerst rij je in skioutfit door de stad, je snowboard of ski's nonchalant door het open achterraam van de auto gestoken, en vervolgens stap je in een ouderwets gondeltje voor twee personen.

Het mooiste moment is als je al stijgend langzaam uit de laag smog in de frisse lucht terechtkomt. De rest van de dag roep je tegen elkaar hoe heerlijk het wel niet is om eindelijk weer eens frisse lucht in te ademen. Na een dag skiën in poedersneeuw daal je dan lachend af naar de verstikkende tombe waarin we de rest van het jaar wonen.

Het skidorp is Shemshak, wat mijn vrienden hier ook wel 'Shibiza' noemen, naar feesteiland Ibiza. Het is een soort erenaam voor de vrijplaats die het skiresort eigenlijk is. Er zijn drank, drugs en illegale feestjes en het is in feite een vluchthaven voor degenen die de uitzondering op de regel willen zijn.

Want sommige vooroordelen over Iran zijn gewoon waar: alcohol is verboden, net als feestjes. De staat heeft het liefst dat iedereen thuis zit. En waar iedereen in Teheran dus maar achter gesloten deuren doet wat elders niet mag, gebeurt dat allemaal in Shibiza net wat openlijker. Op de piste rook ik constant een geur die me herinnerde aan het Leidseplein. In de liftjes zag ik mensen met plastic flesjes waar volgens mij helemaal geen water in zat. 'Hier is iedereen vrij om te zijn wie die wil zijn,' zei een zweverig meisje tegen me. Vervolgens zag ze een vrouw in een traditionele zwarte chador. 'Gatver, die wil ik hier niet,' klaagde ze.

Vooroordelen zijn ook in Iran heel gewoon.

Integratie begint met eenzaamheid

Ooit kwam ik als vreemdeling aan in een voor mij vrijwel onbekend land. Ik had niet veel bij me. Een foto van mijn ouders, wat kleren en een paar boeken. De mensen keken me vriendelijk maar vreemd aan. Schoolmeisjes giechelden achter mijn rug. Een oudere man zei boos iets over Amerika. Ik lachte en knikte om het ijs te breken. Maar hij bleef boos.

Ik kon niemand verstaan en niemand verstond mij. Met handen en voeten bestelde ik eten en ik kreeg dan toch de gefrituurde vis. Urenlang wandelde ik alleen door de stad. Ik kocht een telefoon, maar had niemand om te bellen. Ik miste mijn eigen straat, mijn land, de geur van water klotsend tegen de kademuren, mijn vader aan het werk in zijn garage.

Er zijn veel redenen om je land te verlaten. Omdat je in Frankrijk een bed and breakfast wilt beginnen. Omdat de zoveelste bom in je straat is ontploft. Omdat je een baan in het buitenland krijgt. Omdat je in een mislukt land woont. Bij aankomst doet de reden van het vertrek er eigenlijk niet meer toe. Dan draait het maar om één ding: slagen in een vreemde samenleving.

Net als iedereen zie ook ik hier in Teheran de beelden van de tienduizenden die uit Syrië, Irak en elders naar Europa komen. Ik denk aan mijn eigen integratie in Iran: een lang

en moeilijk proces dat alleen is gelukt met de hulp en het geduld van Iraniërs en door zelf door te zetten.

Kijk om je heen en zie hoe moeilijk dat soms is. Ik werkte vroeger in een café in Leiden. Brallende studenten, miskende schrijvers en wereldwijze gemeenteraadsleden hingen bij mij aan de bar. Elke avond kwam er een man met een zwart snorretje die een espresso bestelde. Ik denk nu dat hij Turks was. Op de hoek van de bar keek hij stilletjes voor zich uit, terwijl de rest van de tent elkaar kameraadschappelijk op de schouders sloeg. Meer dan zes jaar zag ik hem, twee keer raakte hij met iemand in gesprek. Dan was hij heel blij.

Integratie, want dat is het, begint met eenzaamheid. Wie nieuw is, moet extra zijn best doen, want je bent een buitenstaander. Dat was ik ook toen ik in Iran aankwam. Een bleke Nederlander in een zee van verfijnde Perzen.

Het was de liefde die me hier bracht en dat was een pluspunt voor mij natuurlijk. Dan heb je al een voet tussen de deur. Maar ja, daarmee kon ik nog niet Iraans dansen. Of begrijpen dat een grap over iemand uit de stad Isfahan meestal over gierigheid gaat. Of snappen dat hard je neus snuiten tijdens het eten onbeleefd wordt gevonden.

De ongeschreven regels zijn het lastigst. Als je in Nederland iemand belt, zeg je: 'Hallo, met Thomas.' In Iran zeg je alleen 'hallo'. Niet meer. Met wie? Ja, dat hoor je te weten en als je het niet weet, is het onbeleefd. Overigens heet in Iran iedereen Amir of Reza, dus zelfs als ze uiteindelijk hun identiteit prijsgaven, wist ik het vaak nog niet.

De Iraniërs hadden geduld met me. Natuurlijk kwam ik alleen en niet met heel Zuid-Holland, maar veel werd me vergeven. Stapje voor stapje werd me alles uitgelegd, over de

glimlach die je hier altijd moet hebben als je iets gedaan wilt krijgen, over mensen niet in verlegenheid brengen door directe vragen te stellen. Na een tijdje, en nadat ik de taal had geleerd, merkte ik dat de Iraniërs het meest op hun gemak zijn als ik me Iraans gedraag. 'Wat spreek je goed Farsi!' zeggen ze dan. 'Je bent een van ons.' Of het nu Nederland of Iran is, men wil graag zichzelf terugzien in de buitenlander.

Ik ken onderhand de ongeschreven regels en pas me aan. Ik ben geen Iraniër geworden, drink thuis bier en luister naar Lil' Kleine, maar als ik de deur uit ga, spreek ik de taal en hou me aan de plaatselijke omgangsvormen. Zou ik dat niet doen, dan was ik waarschijnlijk allang gescheiden en terug in Leiden in de kroeg.

'Kun je dan nog wel altijd jezelf zijn?' vragen mensen in Nederland me vaak. Nee, natuurlijk niet. Aanpassen betekent ook iets opgeven.

Het wordt een lange, moeilijke weg voor diegenen die naar Europa komen en willen slagen – lijkt me als ervaringsdeskundige in het integreren. Natuurlijk, ze moeten het zelf willen, maar zonder hulp lukt het zeker niet. Het is niet anders, want anders dan ik kunnen de meesten niet terug naar huis.

DEEL 1

HUIS SCHUDDEN

IKEA bestaat niet in Iran – IKIA wel

Wij hebben een mooi huis, al zeg ik het zelf. Het is een appartement. Op de twaalfde verdieping. Vanuit ons raam kunnen we de smog goed zien. Als het soms mooi weer is, hebben we uitzicht over Teheran. Toen we gingen trouwen, zei Newsha: ik wil daar wonen. En ze wees naar een soort banlieue-achtig complex van grijs beton. 'Geloof me, er is geen betere, betaalbaarder plek dan daar,' was haar overtuigende argument.

Destijds dacht ik dat ik nog wat te zeggen had over dat soort dingen. Mannen vinden zichzelf stiekem toch vaak experts in alles. Terwijl van huizen, inrichten, het kiezen van stofjes en meubels en andere zaken, de meesten van ons eigenlijk niets afweten.

In mijn studententijd kochten mijn huisgenoot Jan Dirk en ik ooit een enorme grijze bank, die nog het meest leek op een samensmelting van drie autostoelen. Alles hoog en groot. 'Het lijkt wel alsof-ie uit een ruimteschip komt,' zeiden we enthousiast tegen elkaar als we met een bord Chicken Tonight voor de tv zaten. Die tv, zo'n ouderwetse bak, hadden we aan de muur opgehangen, met de speakers en wat videocassettes van Bassie en Adriaan ernaast. Bij een inventarisverkoop van een Chinees restaurant kochten we een gefiguurzaagde houten draak, geheel goud gespoten. Die spij-

kerden we aan de muur. Wat mooi! Onze vrienden vonden het ook allemaal vet gaaf.

Met mijn *man cave*-mentaliteit in mijn achterhoofd, probeerden Newsha en ik in Teheran een huis te zoeken en in te richten. De banlieueflat, dat was helemaal niets, zei ik stellig. Nee, we gaan op zoek naar een villa. 'Ga je gang,' zei Newsha.

Twee weken later trokken we in de banlieueflat. Ik had allerlei gipspaleizen en opgelapte villa's gezien. Ik kon ze of niet betalen of ze waren zelfs naar mijn smaak ronduit lelijk. Nadat ik mijn nederlaag had toegegeven, huurden we een appartement in de flat. Hoewel alles roze geverfd bleek – de muren, het plafond en zelfs de kasten – tekenden we het huurcontract. 'Dat verven we wel,' zei Newsha.

Noch Newsha noch ik had meubels, al had ik Iran Air ooit zo gek gekregen mijn matras uit Nederland mee te nemen. Ik zie hem nog via de bagageband verdwijnen, opgerold met touwen. Om te beginnen hadden we stoelen nodig, en een tafel.

Al snel begreep ik dat er in dit huis geen gouden draak aan de muur zou worden geduld.

Naar IKEA dan maar? De Zweedse meubelgigant is overal, maar niet in Teheran. Maar zoals bij alles in Iran: wat er niet is, is er toch. In het winkelcentrum om de hoek troffen we een 'IKIA', een winkeltje met gesmokkelde BILLY-boekenkasten en LACK-salontafeltjes – alles drie keer zo duur natuurlijk. IKEA in Iran is wat kaviaar is in Nederland: duur en zeldzaam.

Ik stelde voor om tweedehandsspulletjes te kopen, maar dat kon niet: dan zou de familie denken dat ik een armoedzaaier was, zei Newsha. Uiteindelijk kochten we alles bij een Armeen, Alfred, die nu nog steeds een goedlopende zaak heeft met zelfgemaakte meubels.

Jarenlang kochten we in Nederland geurkaarsen, kande-

laars en dekbedovertrekken, die in overvolle koffers mee naar Iran werden genomen. Hoogtepunt waren de grote lampenkappen met cementen voet. De kappen pasten niet in de koffer en dus hebben we vijf uur met ze op schoot gezeten. Bij de douane heb ik er een op mijn hoofd gezet.

Tegenwoordig laat ik Newsha alles kiezen; het is wellicht ouderwets, maar soms moet je gewoon je zwakke punten erkennen. Een nieuwe boekenkast? Newsha vindt een Iraanse designer die er zó een maakt. Een nieuw bed? In een schuurtje vindt ze een antiek bed uit India.

Het huis móet ook wel gezellig zijn, want in Iran zit je nu eenmaal veel thuis. Buiten, op straat, daar heerst de staat. In restaurants moeten vrouwen hun hoofddoek ophouden en het verkeer is sowieso een hel. Dat leidt niet tot eenzaam cocoonen, nee, het huis moet ook mooi zijn omdat er de hele tijd bezoek komt. Dan komen er weer mensen eten, of bellen vrienden aan die zich vervelen. Mijn schoonvader wipt vaak even langs om te kijken of er nog wat lekkers in de koelkast ligt.

Pais en vree dus in huize Tavakolian-Erdbrink? Nee. Want al zijn de rollen op inrichtingsgebied volledig bepaald, er is een groot conflict in ons huishouden. Dat draait om onze zwarte televisie.

'Megalelijk,' vindt Newsha.

'Noodzaak,' zeg ik.

Tot nu toe heb ik gewonnen. Maar als er gasten zijn, moet ik altijd de televisie in mijn kamer zetten (naast de lelijke, weinig gebruikte gewichtheffersset). Dan kopen we bloemen en zetten die in een vaas op het tv-meubel.

Soms verlang ik terug naar mijn dagen in mijn man cave.